న్యాయానికి సంకెళ్లు

శ్రీ అరిగే రామారావు

"శ్రీసీతా, ఇంకా కాఫీ కాలేదటే –" గౌరీపతి విసుగ్గా కేకేశాడు.

సమాధానంగా వంటింట్లోంచి, 'వచ్చే, వచ్చే–' అని వినిపించింది.

'అరగంటనుండి వచ్చే వచ్చే అంటున్నావు. ఏం వస్తావో ఏమిటో' అని గొణుక్కున్నాడు. పడక కుర్చీలో విసుగ్గా వెనక్కి జారగిలపడి కూర్చున్నాడు. కాస్సేపు కళ్లు మూసుకున్నాడు. అయిదు గంటల కల్లా యింటికి కారు పంపుతామని నిన్న చెప్పి వెళ్లారు. గంట ఆరు అవవస్తోన్నా ఎవరూ అంతు లేరేమిటా అనుకున్నాడు. కొంపదీసి ఇంకెవర్నైనా చూచుకున్నారేమోనవే అనుమానం మనస్సులో సన్నగా కదిలింది. కుర్చీలో అసౌకర్యంగా అటూ ఇటూ కదిలాడు. ఆవలించాడు. కళ్లజోడు తీసి కట్టు పంచె చెంగుతో కళ్లద్దాలు తుడిచి మళ్లీ పెట్టుకున్నాడు.

'శ్రీరామచంద్రా!' అంటూ కుర్చీలోంచి భారంగాలేచి వసారాలోకి వచ్చాడు. రోడ్డు రెండు ప్రక్కలా పారజూశాడు–కారేదయినా వస్తున్నదేమోనని. కార్తీక సోమవారం శివాలయానికి వెళ్లి వస్తోన్న ఆడవాళ్లు మినహాయించి ఆ వీధిలో కారు, ఆటోరిక్షా, కనీసం రిక్షాలాటి వాహనం ఏమీ కనిపించలేదు.

అసహనంగా నిట్టూర్చి లోపలికి వచ్చాడు.

ఆయన భార్య సీతమ్మ కాలుతున్న కాఫీ గ్లాసును పమిటచెంగుతో పట్టుకుని వచ్చింది. గౌరీపతి కాఫీ గ్లాసందుకుని కుర్చీలో కూర్చున్నాడు

పెండి కొడుకులాగా ముస్తాబయిన భర్తను ఎగాదిగా చూస్తూ, 'మీ వేషం, వాలకం చూస్తుంటే మీరు నాటకం చూడటానికి పోతున్నారో, నాటకంలో వేషం వేయటానికి పోతున్నారో అర్థం కాకుండా వుంది' అంది సీతమ్మ.

'ఏం, వేస్తే వేస్తాను–' అన్నాడు, విలాసంగా మీసంమీద చేయివేసి నవ్వుతూ.

'ఇల్లూవాకిలీ, పెళ్లాంబిడ్డలూ పట్టకుండా ఏకధాటిగా ముప్పైఏళ్ళసంవత్సరాలు నాటకాలు ఆడారుగా–యింకా నాటకాలమీద మోజు తీరలేదా?'

గౌరీపతి కాఫీ త్రాగటం పూర్తిచేసి కాఫీ గ్లాసు క్రిందపెట్టి కుర్చీలో వెనక్కివాలి పండుకున్నాడు. ఇంటికప్పుకేసి చూస్తూ తనలో తాను అనుకుంటున్నట్లుగా మెల్లగా ఇలా అన్నాడు:

'పిచ్చిదాన! ముప్పైఏళ్ళసంవత్సరా లనేమిటే – జీవితాంతం ఈ నాటకరంగంలో గడిపినా మోజు తీరదు...ఈ కళాభిమానం చావదు. వున్నకొద్దీ దీని మీద మోజు పెరగటమేకాని, తరగటమంటూ వుండదే! ఇదే ఈ కళలోని మహత్తరశక్తి. నిజమైన కళాకారుడు జీవితంలో ఇంకేమీ చేయలేడు. తనను తాను ఈ కళకు అంకితం జేసుకోవటం మినహాయించి—'

ఇలా అంటూ గౌరీపతి కళ్లు మూసుకున్నాడు. తన ముప్పైఏళ్ళసంవత్సరాల నాటక జీవితం ఆయన కళ్లముందు మెదిలింది.

గౌరీపతి గడచినతరంలో ఆంధ్రనాటక రంగంలోని అగ్రగణ్య నటకుల్లో ఒకడు. ఆంధ్ర నాటకరంగంలో కాకలుతీరిన మేటి నటీనటులతో కలసి నటకుడుగా ముప్ఫైసంవత్సరాలపాటు కళాసేవ చేశాడు. నికార్సయిన కళాకారు డాయన. నాటకరంగమే తనజీవితంగా తనజీవితమే నాటక

రంగంగా గడిపాడు. కళాశాలజీవితరంగంనుండి వేసిన కాలు నాటకకళారంగంలో మోపాడు తాతలుదండ్రులు పుష్కలంగా గడించిపెట్టిన ఆస్తిపాస్తులు చాలా వున్నందున ఉపాధికై వుద్యోగం చేయవలసిన అవసరం లేకపోయింది. మొదట్లో కొన్నాళ్ళ బళ్ళారి రాఘవ కళాసమితిలోజేరి చిన్నచిన్న వేషాలు వేశాడు. ఆ తర్వాత తనే స్వయంగా నాటకం కంపెనీ నొకదాన్ని పెట్టి ఆంధ్రదేశం నాలుగు చెరగులా తిరిగి నాటకాలు ఆడాడు. సాటి కళాకారులను పోషించాడు. పెద్దలు గడించిన ఐశ్వర్య సర్వస్వాన్ని నాటకకళ కోసమే ఖర్చుపెట్టాడు. ఏమాత్రం పాట పాడ గలిగిన వాడయినా సరే తనదగ్గరకొచ్చి గొంతెత్తి ఒక రాగంపాడి చేయిచాపితేచాలు వరహాకి తక్కువ లేకుండా యిచ్చేవాడు.

ఇందాక ఆయన అర్ధాంగి సీతమ్మ అన్నట్లుగా ముప్ఫై సంవత్సరాలపాటు యిల్లూ వాకిలీ, భార్యా బిడ్డలూ పట్టకుండా ఈ నాటకాలమోజులోపడి తిరిగాడు.

బైస్కోపులకాలం బలిసిపోయి, ఆంధ్రులకు నాటక కళాభిమానం సన్నగిల్లి, ఆంధ్రనాటకకళా రంగం క్షీణదశపట్టి, వృద్ధాప్యం మీదపడిన తర్వాత గాని గౌరీపతి నాటకరంగంనుండి నిష్క్రమించ లేదు. అప్పటికిగాని తన యిల్లేమిటి, సంసారమేమిటి, మంచేమిటి చెడ్డేమిటని చూచుకోలేదు. చూచు కుంటే ఏముంది? రెండుతరాలవాళ్ళ కూర్చుని తినదగ్గ ఆస్తిపాస్తులు ముప్ఫై సంవత్సరాలల్లో తన కళాభిమానానికి, పురుళ్ళకు, పుణ్యాలకు, పెట్టు పోతలకు పిల్లలచదువుసంధ్యలకు, పెళ్ళిళ్లలకు పేరంటాలకు హరించుకుపోయి చివరికి ఒక యిల్లూ, దాన్ని మించిన అప్పులూ మిగిలాయి.

ఇల్లుఅమ్మి అప్పులు కొంతవరకు తీర్చాడు. ప్రస్తుత పరిస్థితి ఏమిటంటే—తీరగా మిగిలిన పాత అప్పులు, ఇటీవల చేసిన క్రొత్త అప్పులు, పెళ్లికెదిగి యింట్లో కూర్చున్న రెండోకూతురు, స్కూలు ఫైనల్ చదువుతున్న రెండోకొడుకు, రోగిష్ఠి భార్య, తన కీళ్ళరోగం, తనూ మిగిలారు. పెద్ద కొడుకు హైద్రాబాద్‌లో పెద్దవుద్యోగం చేస్తూ తన సంసారానికిపోగా, మిగిలినదానిలో నేలనెలా కొద్దో గొప్పో పంపుతున్నాడు. కుటుంబపోషణ నిమిత్తం తను చిన్నపిల్లలకు ప్రవేట్లు చెప్పుతున్నాడు.

ఒకనాడు అష్టఐశ్వర్యాలకు అధిపతిఅయి, ఆంధ్రనాటకరంగంలో ఉజ్జ్వలంగా వెలిగిపోయిన గౌరీపతి ఈనాడు వృద్ధాప్యంలో కటికదరిద్రం అనుభవిస్తున్నాడు.

సీతమ్మ చేటలో బియ్యం పోసుకునివచ్చి భర్త ప్రక్కగా నేలమీద కూర్చుంది.

'ఏమండీ, యింకా వాళ్ళు రాలేదేమిటండీ?' అంది.

గౌరీపతి కళ్ళుమూసుకుని ఆలోచిస్తున్న వాడల్లా ఆ మాటకు వులిక్కిపడి కళ్ళు తెరిచాడు. 'నేనూ అదే చూస్తూవున్నాను. ఈపాటికి రావ ల్సిందేనే!' అన్నాడు.

'రేపటికి బియ్యం లేవండి. ఈ పూటకు పాపం, ఆ కమలమ్మే యిచ్చింది. ఆమె అయినా ఎన్ని డబ్బాలని బదుళ్ళ యిస్తుంది. ఈ పూట తీసుకున్న రెండు డబ్బాలతో కలిపి మొత్తం పదహారు డబ్బా లివ్వాలి'

'ఇద్దాం -'

'ఇద్దాం—ఎక్కడ్నుంచి తీసికొచ్చి యిద్దాం? ఆ పాలు పోసేది దాని యిష్టమొచ్చినట్లు నోరు పారేసుకుంటుంది. పిచ్చిముండ కాబట్టి అది యింత కాల మూరుకున్నది. మూడునెలలబట్టి ఒక్క పైసా అయినా యివ్వకపోతే ఎవరూరుకుంటారండి! ఆ షావుకారు చెంగయ్య సంగతి సరేసరి—పెళ్లి కావలసిన పిల్ల రొమ్ములకుంపటయి కూర్చుండె—ఏమో, తండ్రి, ఈ సంసారం నేను చెయ్యలేను. ఊరినిండా తలమునగ అప్పులైపోయె! యింట్లో చూడబోతే ఏ పూట కాపూట ప్రతిదానికీ వెతుక్కోవలసి వచ్చే! ఎందాకాలని చావాలి—' సీతమ్మ పమిటచెంగుతో కళ్ళు వత్తుకుంది.

కొన్ని క్షణాలు అతిబరువుగా గడిచాయి గౌరీపతి దీర్ఘంగా నిట్టూర్చాడు.

'ఇదిగో, వీళ్లు వస్తామన్నారుగా! ఈ రెండు రోజూ లాగితే చేతికి డబ్బుఅందుతుంది. ఇయ్యవలసిన వాళ్లకేదో కాస్త కాస్త సర్దుబాటు చేయవచ్చు—'

ఇంతలో ఒక కారువచ్చి వీధిలో ఆగింది. ఒక యువకుడువచ్చి, 'మాష్టారూ!' అని పిలిచాడు.

గౌరీపతి కండువా మీదేసుకుని చేతికర్ర తీసికుని భార్యతో, 'వస్తానే!' అని చెప్పి ఆ వచ్చిన యువకుడితో వెళ్లి కారెక్కాడు.

* * *

గౌరీపతికి నాటకాలమూలంగా వున్న ఆస్తి పాస్తులన్నీ హరించుకుపోయినా, పేరుప్రఖ్యాతులు మాత్రం మిగిలాయి. ఆ పేరుప్రఖ్యాతులమూలంగానే ఏవేవో నాటకపరిషత్తులు, కళాసమితులు, కళాశాల ల్లోని నాటకసంఘాలు ఆయన్ని అప్పుడప్పుడు ఆహ్వానించి ఆయన వుపన్యాసాలను ఏర్పాటుచేస్తూ వుంటాయి. ఆయాసందర్భాలల్లో దారిబత్తెపు ఖర్చులు యిస్తూవుంటారు; పై పంచలు కప్పుతూ వుంటారు. ఇటీవలకాలంలో కొన్ని నాటక పరిషత్తులు, డ్రమటిక్అసోసియేషన్స్ నాటికానాటకాల పోటీలు నిర్వహించటం, ఈపోటీలకు నాటకానుభవంకల కళాకారులను న్యాయనిర్ణేతలుగా నియమించి ఉత్తమమైనవాటిని ఎన్నిక చేయించి బహుమతు లివ్వటం జరుగుతూవస్తుంది. ఆ సందర్భాలల్లో గౌరీపతిని న్యాయనిర్ణేతల్లో ఒకరుగా పెట్టుకోవటం కద్దు. ఇలా న్యాయనిర్ణేతలుగా వ్యవహరించినవారికి పారితోషికంగా కొద్దో గొప్పో ముట్టజెపుతూ వుంటారు. ఈ విధమైన సంపాదన గౌరీపతివున్న దుర్భరస్థితిలో కాస్త వేణ్ణీళ్లకు చన్నీళ్ళుగా తోడుగా వుంటున్నది.

ఇప్పుడు గౌరీపతిని కారులోవచ్చి తీసికువెళ్లింది యిందుకే! స్థానికంగావున్న ఒక నాటకపరిషత్తు నాటకాల పోటీలు నిర్వహిస్తున్నది. గౌరీపతిని కూడా న్యాయనిర్ణేతల్లో ఒకరుగా నియమించింది. ఆంధ్ర దేశంలోని అన్ని జిల్లాలనుండి ఈ పోటీలలో పాల్గొనడానికి చాలా నాటక సంఘాలు వచ్చాయి. ఈ పోటీలు మూడురోజులపాటు జరుగుతాయి. మూడో నాడు విజేతలకు బహుమతి ప్రదానం జరుగుతుంది. అప్పుడు న్యాయనిర్ణేతలకు పారితోషికాలిస్తారు. ఇవ్వ బోయే పారితోషికధనంతో కొన్ని అప్పులయినా తీర్చుకోవచ్చును గదా అని ఆ దంపతులు ఆశపడు తున్నారు—

మర్నాడు ఉదయం ఇంకా పూర్తిగా తెల్లవార కుండానే బియ్యం కొట్టు శ్రీరాములు వచ్చాడు. తన కూతురు పెళ్లి చేస్తున్నానని, తన బాకీ చుస్తాగా తీరిస్తేగాని కుదరదని కూర్చున్నాడు.

గౌరీపతి రెండోకొడుకు, 'ఏమిటయ్యా, పొద్దున్నే గొడవ. డబ్బిస్తాంలే! మా డబ్బుతోనే పెళ్లి చేస్తావా ఏమిటి' అన్నాడు.

'అవునండి పంతులుగారు, డబ్బడగవచ్చేసరికి గొడవగానే వుంటుంది. పస్తులుంటున్నామని కాళ్లా వేళ్లాపడి బియ్యంతీసికెళ్లి పొట్టపగలు కొట్టు కోవటం తెలిసినవాళ్లు మా డబ్బివ్వాలని తెలియదా?' అని పెద్దగా అరవటం మొదలుపెట్టాడు.

ఈ మాటలు స్నానంచేసి ఈ లోపలికొస్తోన్న గౌరీపతి చెవినపడ్డాయి. పట్టరాని కోపం వచ్చింది. ఆ శ్రీరాములు నాలిక పీకి పారేద్దామన్నంత ఆవేశం వచ్చిందాయనకు. కాని ఎలాగో తమాయించుకున్నాడు.

'చూడు శ్రీరాములు! నీకు డబ్బు బాకీ వున్నాం కదా అని అనవసరంగా నోరు పారేసుకోవద్దు. కాస్త మంచీమర్యాద చూచి మాట్లాడు. ఎల్లుండి వచ్చి నీ బాకీ అణాపైసల్తోసహా తీసుకెళ్లు. ఇహ పో—' అన్నాడు.

గౌరీపతికి ఆనాడు పూజలో కూర్చుంటే పూజమీద మనసు లగ్నం కాలేదు; కాఫీ త్రాగబోతే కాఫీ సహించలేదు. మాటిమాటికి ఆ శ్రీరాములు అన్న మాటలు గుర్తుకువచ్చి అవమానంతో కృంగి పోయాడు. ఒకప్పుడెంతో ఇదిగా బ్రతికిన తనూ, తన కుటుంబం ఈనాడిలా అడ్డమైన వెధవలతో మాటలు పడవలసివచ్చిందికదా అని కుమిలిపోయాడు. ఏమైనాసరే రేపు ఈ పరిషత్తు వాళ్లిచ్చే డబ్బంతా వీడి మొగాన కొట్టాలని నిర్ణయించుకున్నాడు.

* * *

మూడు రోజులుగా జరిగిన నాటకాల పోటీలు

మూడోనాటి సాయంత్రం ఏడుగంటలకు పూర్తి అయ్యాయి. ఇక న్యాయనిర్ణేతలు ఈ మూడురోజులుగా జరిగిన ప్రదర్శనలను, నటీనటకుల నటనా విశేషాలను సమీక్షించి తమ నిర్ణయాన్ని తెలపవలిసి వున్నది. వాళ్ళ నిర్ణయం ప్రకారం బహుమతు లిస్తారు.

న్యాయనిర్ణేతలు తమలో తాము చర్చించుకుని ఏకాభిప్రాయానికిరావటానికి వాళ్ళకు ప్రత్యేకించ బడిన గదిలో కూర్చున్నారు. కొంతసేపు చర్చలు సాగినమీదట వాళ్ళు ఒక నిర్ణయానికొచ్చారు.

ఫలితాల జాబితా రాస్తుండగా ఆ పరిషత్తు అధ్యక్షుడు శ్రీనివాసరావు హడావిడిగా రొప్పుతూ రోస్తూ ఆ గదిలోకి వచ్చాడు.

'ఏం సార్! ఉత్తమ నటునిగా ఎవర్ని ఎన్నిక చేశారు?' అని కంగారుగా అడిగాడు.

'నవసమాజం' నాటకంలో కార్మిక నాయకుడు రమేష్ పాత్రధారి రామ్మూర్తిని నిర్ణయించాం.'

'చంపారు సార్—కొంపలంటుకున్నాయే!'

'ఏమిటండీ—అలా వూరికే కంగారు పడు తారు. అసలు సంగతేమిటి? తాపీగా చెప్పండి—' అని అన్నాడు గౌరీపతి.

ఇంకెక్కడి తాపి అండి, నా బొంద తాపి–' అని జేబులోంచి ఒక చీటీతీసి చూచుకున్నాడు.

'మరి, 'మార్పు'లో ఆనందంగా వేశాడే, సీతాపతి-అతడికేమయినా బహుమతి అంటూ నిర్ణ యించారా?'

ఒకరు జాబితాను చూచి, 'ఏం లేదండి— అతనికేమీ లేవు.' అన్నారు.

'నిలువునా చంపేశారు సార్! అతడు ఉత్తమ నటుడండీ బాబు! ఐమీన్, మనం అతడ్ని ఉత్తమ నటుడుగా నిర్ణయించి—ఏం చేయాలి? మా దగ్గర వుండే షీలు—ఆ షీల్డు అతనికివ్వాలి; ఫొటోలు తీయాలి; పేపర్లలో వేయించాలి!'

'అంటె—'

'అంటే—అతడు, ఎవరూ—ఈ సీతాపతి మినిష్టర్‌గారి మేనల్లుడు. ఇప్పుడే ఒక్కయిదు నిమిషాల క్రితం శ్రీ మినిష్టరుగారు ఫోనుజేసి, బల్ల గుద్ది గట్టిగా చెప్పారు—ఫలానా సీతాపతిరావును ఉత్తమ నటుడుగా నిర్ణయించాలని!'

'అదెలా నండి—'

'అదంతేనండి బాబు! అదంతే కాకపోతే కళా పరిషత్తుకు ప్రభుత్వం తరఫునుండివచ్చే ఫండ్స్ రావు. ఫండ్స్ రాపోతే కళాపరిషత్తు గోవిందా! మేమూ గోవిందా!'

శ్రీనివాసులు ధోరణి చూచేసరికి గౌరీపతికి అరికాలిమంట నెత్తికి ఎక్కింది. కోపంగా, 'ఇహనయితే మమ్మల్ని బడ్జీలుగా పెట్టుకోవటం దేనికి? మీ యిష్టమొచ్చినట్లే చేసుకోవచ్చునుగా—'అని లేచి బయటికి పోబోయాడు.

'సార్సార్! కోపగించుకోకండి. కాస్త నామాట వినండి! అయనకు మీరయినా చెప్పండి సార్!' అన్నాడతను ప్రాధేయబడుతూ.

కొన్ని క్షణాలు ఎవరూ మాటాడలేదు.

శ్రీనివాసరావు చేతిగుడ్డతో మొగానికి పట్టిన చెమట తుడుచుకున్నాడు. కస్సుబుస్సులాడుతున్న ఈ ముసలాయనతో ఇహ లాభం లేదనుకున్నాడు కాబోలు మిగతా యిద్దర్ని, 'మీరు కాస్త అలా బయటికి రండి సార్! మీతో కొద్దిగా మాట్లాడాలి!' అని బయటికి తీసుకెళ్ళాడు.

వాళ్ళిద్దరూ గౌరీపతికంటె వయస్సులోనూ, నాటకానుభవంలోనూ చిన్నవారే! ఏదో పని గడుపుకు బోయే బాపతు!

గౌరీపతికి పట్టలేనంత ఉక్రోషం ముంచు కొచ్చింది. కళకూడ రాజకీయ కలుషితమై పోవటం గౌరీపతికి పూర్తిగా అన్యాయమనిపించింది........ నాయనా, రాజకీయనాయకా! నీకు ఎన్నికల్లో నిల బడటం తెలుసు. వోట్లు తెలుసు. రంగులు మార్చి, తలలు మార్చి పదవుల నలంకరించటం తెలుసు. ఉద్యోగాలు వేయించటం తెలుసు. ఉద్యోగాలు

పీకించటం తెలుసు గుళ్లను గుళ్లల్లోని లింగాలను మింగటం తెలుసు. వేఁం కాదనం; నీ ప్రతిభావిశేషాలకు ఇదే మా జోహార్!...కాని నీకు కళను గురించేమి తెలుసు? ఇన్నిట్లో తలదూర్చావు. ఈ ఒక్క కళను దాని మానానికి దాన్ని వదిలివేయకూడదు? ఈ కళా విషయాలల్లోకూడ 'నీ రాజకీయం' వుండాలా?

......బయటికి వెళ్లిన జడ్జీలు యిద్దరూ వచ్చారు. గౌరీపతికి దగ్గరగా జరిగి కూర్చున్నారు. ఒకతను మెల్లగా అన్నాడు 'మాష్టారు! ఆలోచించి చూస్తే దీన్ని వీళ్లు కోరిన ప్రకారం పోనివ్వటమే ఉభయ తారకమనిపిస్తుంది. మనం వీళ్ల పరిస్థితి గూడ ఆలోచించాలి కదా! ఆ మినిష్టరు ఫోను దగ్గరే కూర్చున్నాడట, ఏ సంగతీ చెప్పమని—'

గౌరీపతి, 'మరి మన సంగతి? వీళ్ల వత్తిడికి తలవొగ్గి మనల్ని మనం మోసం చేసుకోవాలా? మన నిర్ణయాలను మార్చుకోవాలా?' అన్నాడు ఆవేశంగా.

'మన సంగతీ ఆలోచించాం మాష్టారూ! మనల్ని ఇలా న్యాయనిర్ణేతలుగా నియమించేముందు మనకింత డబ్బు ముట్టచెప్తుతామని ఏఁహా చెప్ప లేదు. అవునా? వీళ్లు మనకు తలకొక నూట పదహార్లు యివ్వాలని నిర్ణయించుకున్నారట. ఇప్పుడు మనమిది కాదన్నామనుకోండి, అయిదుం బావలా ఖద్దరుశాలువాతెచ్చికప్పితే మనం చేసే దేమీ లేదు—నోరు మూసుకుని కూర్చోవలసిందే!'

'రెండోసారి మనల్ని పిలవరు. వీళ్లిద్దర్లో ఎవరు ఉత్తమ నటుడయినా మనకేం తరిగేది లేదు. ఏదో మనల్ని వీళ్లు పిలిచారు: వీళ్లకు అసంతృప్తి కలిగించకుండాచేసి మన డబ్బు మనం పట్టుకు పోతే మంచిది. ఏఁవంటారు మాష్టారూ? బాగా ఆలోచించండి—పెద్దలు, అన్నీ తెలిసిన వాళ్లు!'

గౌరీపతి దీర్ఘంగా నిట్టూర్చి చేత్తో తల పట్టుకుని కళ్లు మూసుకున్నాడు. రూపాయి కాగితాలు రెపరెప లాడాయి.. నూటపదహార్లు!... ఈ డబ్బును గురించి మూడ్రోజులుగా తనూ తనభార్య ఎన్ని ఆలోచనలు చేశారు! ఈ డబ్బుమీఁద ఎన్ని ఆశలు పెట్టుకున్నారు! ఈ డబ్బుతో ఆ బియ్యం కొట్టు వెధవ—ఆ ఫూల్ ఆ శ్రీరాములుగాడి బాకీ తీర్చాలనుకున్నాడు. రేపు వచ్చి బాకీ తీసుకువెళ్లమని ఘరానాగా చెప్పాడు. రేపు వచ్చినప్పుడు డబ్బు యివ్వక పోతే వాడింకా రెచ్చిపోతాడు; ఇష్టం వచ్చినట్లు, నోటికివచ్చినట్లు కూస్తాడు. వాడ్నెలా సమాధాన పెట్టాలి? వాడి కివ్వవలసిన డబ్బా సమకూర్చాలి?... ప్రొద్దుటే బియ్యం లేవని చెప్పింది సీతమ్మ...మళ్లీ కొడుకు దగ్గర్నుంచి మనియార్డరు వచ్చేవరకు రోజూ తిండి సంగతి ఎలా? ఎలా గడపాలి?...చేతులు విసురుతూ కేకలేస్తోన్న శ్రీరాములు...రెపరెపలాడే రూపాయి కాగితాలు...నకనకలాడుతున్న కడుపులతో తలా ఒకమూల కూర్చున్న భార్యాబిడ్డలు...రమేష్ పాత్రధారి రామ్మూర్తి......ఆనంద్ పాత్రధారి సీతాపతి...ఇవన్నీ గౌరీపతి కళ్లముందు గిరగిర తిరుగుతున్నాయి. అంతా గజిబిజిగా, గందరగోళంగా వుంది; ఆయనలో విపరీతమైన సంక్షోభం చెలరేగింది...

గౌరీపతి ఏమీ మాటాడకపోవటం చూచి చివరకు ఇలా అన్నారు: 'ఏమో మాష్టారు! మాకయితే ప్రాణంమీఁదకొచ్చిన అప్పులున్నాయి. ఈ డబ్బు తీసికెళ్లి ప్రస్తుతానికి సర్దుకోవాలి మనమేం, వెనుకా ముందూవున్న వాళ్లమా, ఏదో పరిస్థితులను బట్టి సర్దుకుపోవాలికాని. మేమయితే ఆ మినిష్టరు మేనల్లుడు సీతాపతిని ఉత్తమనటుడుగా నిర్ణయించటానికే నిశ్చయించుకున్నాము. ఆ తర్వాత మీ యిష్టం—'

అయితే వీళ్లిద్దరూ ఏకమయిపోయి సంత కాలు పెట్టుతారన్నమాట! తనొక్కడూ వంటరివాడయి పోతాడు. మెజారిటీ వీళ్లదే! ఉన్నముగ్గుర్లో యిద్దరూ ఒకటయితే వాళ్ల నిర్ణయమే నిలుస్తుంది. ఇక, తను యిది చెల్లదని స్టేజిమీద అడ్డం తిరగాలి. అంతా రసాభాసవుతుంది. వచ్చే డబ్బురాదు. అప్పులు తీరవు; ఆకలి తీరదు...ఇందాక కనిపించిన దృశ్యాలు మళ్లీ మళ్లీ కనిపించాయి.

గౌరీపతికి వళ్లంతా విపరీతమైన చెమట పట్టింది.

'ఇదిగో మాష్టారు! మేమయితే సంతకాలు పెట్టేశాం. ఆ తర్వాత మీ యిష్టం!'

గౌరీపతి తల తిరిగి పోతున్నట్లనిపించింది. వీళ్లన్నట్లు ఎవరు ఉత్తమ నటుడయితేమాత్రం తనకు వొరిగేదేముంది? తనకయితే డబ్బు కావాలి...డబ్బు డబ్బు...గౌరీపతి ఇంకేమీ ఆలోచించలేకపోయాడు.

యాంత్రికంగా వాళ్ల సంతకాల క్రింద తనూ సంతకం పెట్టాడు. పై పంచతో మొగానికి పట్టిన చెమట తుడుచుకుంటూ చల్లగాలికి బయటి కొచ్చాడు.

*　　*　　*

కలెక్టరుగారిపతీమణిచేత విజేతలకు బహుమతు లిప్పించబోతున్నారు. ఆ నాటి ముఖ్య అతిథులతో పాటు న్యాయనిర్ణేతలనుకూడ స్టేజిమీద కాహ్వా నించారు. అందరూ ఉచిత ఆసనాలల్లో ఆసీను లైనారు.

గౌరీపతికి ముళ్లమీద కూర్చున్నట్లుగా వుంది. ఇంతకుముందు కాగితాలమీద సంతకం పెట్టి బయటికి వచ్చిన తర్వాత కార్యనిర్వాహకవర్గంవారు అతిథులకు, న్యాయనిర్ణేతలకు ఉపాహారపువిందు చేశారు. ఆ విందులో గౌరీపతి చెదిరిన భావాలను కూడదీసుకుని నిలద్రొక్కుకున్నాడు; తన్ను తాను సమాధానపెట్టు కున్నాడు. కాని, తీరా నాటకంపోటీలు జరిగిన రంగ స్థలంలో కూర్చున్న తర్వాత కూడదీసుకున్న భావాలు మళ్లీ చెదిరిపోయి తను నిలువునా కూలి పోతున్నట్లనిపించింది; మళ్లీ ఆయనలో సంఘర్షణ చెలరేగింది; మథనం మొదలయింది.

కళామతల్లి కాపురంచేసే పుణ్యస్థలి అయిన రంగస్థలం; తను నమ్ముకున్న రంగస్థలం; తనను నమ్మిన రంగస్థలం; తన జీవితాన్ని అంకితం చేసు కున్న రంగస్థలం; తన జీవిత సర్వస్వాన్ని ధారపోసు కున్న రంగస్థలం; తనను అగ్రశ్రేణి నటుడుగా తయారుచేసిన రంగస్థలం. తల్లివడిలాటి రంగ స్థలం...ధనప్రలోభుడయి ఈ రంగస్థలానికే తీరని ద్రోహం చేస్తున్నాడు. తనను తాను మోసంచేసుకుని ఈ రంగస్థలాన్ని మోసం చేస్తున్నాడు. ఒక నాడు తలఎత్తుకుని ఠీవిగా నిలబడిన రంగస్థలంలో ఈ వాడు దోషిగా తలదించుకుని నిలబడివలసి వచ్చింది...అందుకే గౌరీపతిలో మథనం; సంఘర్షణ.

కార్యదర్శి నివేదిక చదివాడు. ఇంకెవరో ఏదో మాట్లాడుతున్నారు. గౌరీపతికి వాళ్లు చెప్పే మాటలు వినిపించటం లేదు. అతని మనస్సు వాటిమీద లేదు. అతని చూపులు వాళ్లమీద లేవు. ఆ హాలంతా కలయ వెదుకుతున్నాయి. మూడో వరుసలో చివర కుర్చీలో కూర్చున్న రామ్మూర్తిమీద అతని చూపులు నిలి చాయి. అతను ఆదుర్దాగా, అసహనంగా కుర్చీలో కూర్చున్నాడు. పరీక్షాఫలితాలు ప్రకటించిన పేపరు కట్టలను మోసుకొచ్చే మెయిల్ బండి కోసం ఎదురుచూస్తూ రైల్వే ప్లాటుఫారం మీద నిలబడ్డ విద్యార్థిలాగా వున్నాడు. తనకు మోసం జరిగిందని తెలియదు. స్టేజీ నలంక రించిన పెద్దలు, తెరవెనుకవున్న మినిస్టరూ, ఆయన మేనల్లుడూ కలిసి తనకు ద్రోహం చేశారని పాపం అతనికి తెలియదు. న్యాయం చేకూర్చటానికి నియమింపబడ్డ న్యాయనిర్ణేతలే అన్యాయానికి పాల్పడ్డా రని అతనికి తెలియదు. అమాయకంగా కూర్చు న్నాడు. ఆందోళనగా వున్నాడు.

అతణ్ణి చూస్తూవుంటే గౌరీపతికి ముచ్చెమట్లు పట్టుతున్నాయి. గుండెల్లో సన్నటిపోటు మొద లయింది. వళ్లంతా వణకటం మొదలుపెట్టింది. తలంతా తిరిగిపోతోంది...దూరంగా కూర్చుని చిన్న వాడుగా కనిపిస్తున్న రామ్మూర్తి (సినిమాలోని ట్రిక్ పాటోగ్రఫీలోలాగా) క్షణక్షణానికి ఎత్తుగా ఎదిగిపోతున్నాడు. అలా ఎంతో ఎత్తుగా ఎదిగిన రామ్మూర్తి ముందు కూర్చున్న జనం భుజాల మీదుగా, తలకాయలమీదగా 'టంమ్'మని స్టేజీలోకి వచ్చాడు. తన కెదురుగా నడ్డిన చేతులు పెట్టుకుని నిలబడ్డాడు. అతడువేసిన 'నవసమాజం' నాటకంలోని కార్మిక నాయకుడు రమేష్‌లాగా వున్నాడతను. ఆ నాటకంలోని క్లయిమాక్సు సీనులోలాగా మాట్లాడు తున్నాడు; అరుస్తున్నాడు...మీరు మనుషులా? పెద్దమనుషులా? కాదు. శవాలు! కుళ్లు కంపు కొట్టుతున్న శవాలు!! మీరేనాడో చచ్చిపోయారు.

మీా ఆత్మలు అంతకుముందే చచ్చిపోయాయి. కుళ్లి పోయాయి; పురుగులు పడ్డాయి...చచ్చిన కుళ్ళు శవాలు, మీారా మాకు న్యాయం చేసేది? అన్యాయపు కూడుతినే మీా కసలు న్యాయమంటె ఏమిటో తెలుసా? ఎంతకాలం చేస్తారీ మోసం? ఎన్ని వెన్నులల్లో ఇలా చాటుపోటులు పొడుస్తారు? ఆత్మని చంపుకుని మిమ్మల్ని మీరు మోసం చేసుకుంటూ మమ్మల్ని మోసం చేసేకంటే మీరు చావటం మంచిది. చావండి—చావండి – చావండి—అని చూపుడు వేలెత్తి తన మొగంమీద పెట్టి, 'చావండి! చావండి!' అంటు న్నాడు.

...గౌరీపతి గజగజ వణికిపోతున్నాడు. అతని నాలుక పిడుచ కట్టుకుపోతుంది. మంచినీళ్లు అడి గాడు. ఎవరో తెచ్చియిచ్చారు. చల్లని నీళ్లు గొంతు లోకి దిగిన తర్వాత వణుకు కొద్దిగా తగ్గింది.

శ్రీనివాసులు పోటీ ఫలితాలున్న తెల్లకవరును స్టేజిమీద అందరి సమక్షంలో చించాడు. ఫలితాల వివరాలు అంతకుముందు తనకేమీ తెలియనట్లు అప్పుడే చూస్తున్నట్లుగా సంభ్రమాశ్చర్యాలు ప్రద ర్శిస్తూ కాగితాన్ని పై నుండి కిందవరకు చూశాడు. తర్వాత మైక్ముందు నిలబడి ఒక్కొక్క పేరు చదువుతున్నాడు. ఆ పేర్లుగల వ్యక్తులు ఒక్కొక్కరు స్టేజిమీదకువచ్చి కరతాళధ్వనులు హాలంతా మారు మ్రోగుతుండగా కలెక్టరుగారి సతీమణి దగ్గర కప్పులు తీసికుని నమస్కరించి కిందకుదిగివెళ్లి పోతున్నారు.

ఉత్తమ నటుడు, 'మార్పు' నాటకంలో ఆనందం పాత్రధారి సీతాపతి అని మైక్లో ప్రక టించాడు శ్రీనివాసులు. ఆ ప్రకటనకు ప్రేక్షకుల్లో చాలమంది ఆశ్చర్యపోయారు – సీతాపతి ఉత్తమ నటుడేమిటని? ప్రేక్షకుల్లో కలకలం చెలరేగింది. సీతాపతి ఠీవిగా, షాన్గా స్టేజీమీాద కొచ్చాడు. అతని హంగుదార్లు కేకలు, చప్పట్లు, ఈలలతో ఒక వయిపు సందడి చేస్తుండగా, అతడు ముందుగా నియమించుకున్న ముగ్గురు ఫోటోగ్రాఫర్లు ముక్కో ణాలల్లో అతన్ని ఫోటోలు తీయగా, శ్రీనివాసులు పలకరింపుగానవ్వగా సీతాపతి కలెక్టరుగారి సతీమణి దగ్గర్నుండి ద్రాక్షపళ్ల కుండంతటి పై జాకల కప్పును అందుకున్నాడు.

గౌరీపతి తల దించుకున్నాడు.

ఇంతలో ఆ సంస్థ కోశాధికారి న్యాయనిర్ణేత లకు తెల్లకవర్లు అందించాడు. గౌరీపతి మెల్లగా తన కిచ్చిన కవరు లోపలికి చూశాడు. ఒక పచ్చ కాగితం, కొన్ని చిల్లరకాగితాలు—నూటపదహార్లన్న మాట! తన్ను తాను మోసపుచ్చుకున్నందుకని, జనాన్ని మోసం చేసినందుకని, కళామతల్లికి ద్రోహం చేసినందుకని వీళ్లు యిచ్చిన ప్రతిఫలం......అనుకో కుండా గౌరీపతి చూపులు రామ్మూర్తి వయిపు మళ్ళాయి. పాపం, రామ్మూర్తి బిక్కమొగం వేసు కుని కూర్చున్నాడు. బెంచీ వెనక్కి జాలిగిలపడి కూర్చున్నాడు. అతని పెదిమలమీాద చిరునవ్వు మాయ మయింది. అతని మొగంలో నీరసం, నిరాశ, నిస్పృహలు తాండవ మాడుతున్నాయి.

రామ్మూర్తిని చూడగానే గౌరీపతికి మళ్లీ గుండెల్లో సన్నటిపోటు మొదలయింది. మళ్లీ పళ్లు వణుకుడు ప్రారంభమయింది. ఒంటికి దిగపోతగా చెమట్లు పట్టుతున్నాయి – ఇందాకలాగా రామ్మూర్తి కార్మిక నాయకుడు రమేష్ అయిపోయి తనను 'చావు–చావు' అంటున్నాడు. తను కన్నతల్లి అనుకున్న రంగస్థలం మధ్యమ బద్దలయిపోతోంది. ఎవరో స్త్రీ వెక్కివెక్కి ఏడుస్తున్న ఏడుపు తన చెవుల్లో గుండెల్లో వినిపిస్తోంది. ఆ ఏడుపు తనను పెంచిన తల్లి కళామతల్లి ఏడుపు. ఆ ఏడుపు ధర్మదేవత ఏడుపు. తన చేతిలోని తెల్లకవర్లో ఏ పామో జొర బడినట్లు జరజరమంటున్నది. ఖణఖణలాడే నిప్పులను దోసిట్లో పట్టుకున్నట్లనిపించింది. కుళ్లు బుర దలో చేయి ముంచినట్లనిపించింది.

గౌరీపతి గట్టిగా కళ్లు మూసుకున్నాడు. అమ్మా, నీ వలా ఏడవకమ్మా! నేను పాపినమ్మా! ఇంత నీచుడ్ని పెంచినందుకని, నీ కొడుకే నీ గుండెల మీద తన్నినందుకు ఏడుస్తున్నావా తల్లీ, కళామ తల్లీ! నిన్నిక ఏడవనీయనమ్మా—ఏడవనీయను.

గౌరీపతి లేచి నిలబడ్డాడు. కొన్ని నిమిషాలు పాటు మాట్లాడటానికి సభాధ్యక్షుని దగ్గర అనుమతి తీసుకున్నాడు. మైక్ ముందుకొచ్చి నిలబడ్డాడు.

ఈయన ఏమి చెప్పబోతున్నాడా అని స్టేజీ నలంకరించిన పెద్దలు ఆసక్తిగా చూశారు; శ్రీనివాసులు, మిగిలిన యిద్దరు న్యాయనిర్ణేతలూ ఆదుర్దాగా, భయం భయంగా చూశారు.

'ఒక్క అయిదు నిమిషాలు నేను మాట్లాడటానికి అనుమతించిన ఈ సభాధ్యక్షునకు నమస్కారం. సభికులకు నమస్కారం. జయాపజయాలు దైవాధీనంబులని నానుడి. కాని ఈ సందర్భంలో మా అధీనంబులు. మా అంటె న్యాయనిర్ణేతలమయిన మా ముగ్గురియొక్క అని అర్థం. ఒక విధంగా చూస్తే మేమూ దైవసమానులమే! మమ్మల్ని నడిపేవాళ్ళు, శాసించేవాళ్ళు ఎవరయినావుంటే వాళ్ళు యింకా ఎక్కువ దైవసమానులన్నమాటే! అది సరే—ప్రస్తుత విషయమేమిటంటే, 'నవసమాజం' నాటకంలో కార్మిక నాయకుడు రమేష్ పాత్రధారి రామ్మూర్తిని స్టేజిమీదకు రావలసిందిగా కోరుతున్నాను.

రామ్మూర్తి స్టేజీమీద కొచ్చాడు.

'ఈ యువకునిలో నాకు ఉత్తమనటునికి కావలసిన లక్షణాలు చాలా కనిపించాయి. ఈ నాటక రంగంలో ఈ చిరంజీవి బాగా అభివృద్ధిలోకి రాగలడని నా దృఢనమ్మకం. ఏ బహుమతీరాని ఇతనికి నా ప్రత్యేక బహుమతిగా ఈ నూటపదహార్లు యిస్తున్నాను. ఇతడ్ని మనఃపూర్వకంగా ఆశీర్వదిస్తున్నాను. ఆ సర్వేశ్వరుడు ఇతనికి మేలు చేయాలని ప్రార్థిస్తున్నాను. శలవు!'

రామ్మూర్తి నిశ్చేష్టుడయ్యాడు. అతని కళ్ళల్లోకి నీళ్ళు తిరిగాయి.

ఎడతెగని కరతాళధ్వనులు ఆ హాలులో మారుమ్రోగుతుండగా గౌరీపతి తేలికపడ్డ హృదయంతో తన కుర్చీలో కూర్చున్నాడు. ఇంతకుముందువలె దోషిగా తలవంచుకుని కూర్చోలేదు. తల ఎత్తుకుని గర్వంగా ఠీవిగా కూర్చున్నాడు. తన చేతులవంక చూచుకున్నాడు. అవి ముందువలె పాపపంకిలాలు కావు; అవి అవి నిర్మలంగా, స్వచ్ఛంగా వున్నాయి! 'నాయనా, గౌరీపతి!' అని ఎవరో స్త్రీ తనని ప్రేమగా పిలుస్తున్నట్లుగా అతని చెవులకు వినిపించింది; అతని గుండెల్లో అనిపించింది.

'ఆమె మా తల్లి, కళామతల్లి! మా తల్లి నన్ను పిలుస్తోంది' అని అనుకున్నాడు గౌరీపతి!